

dukça tafsilâtlı anlatılmış, şairliği olanların şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Eserin her bölümünde belirli zümrelerdeki kimselerin biyografilerinin bir araya toplanması, müellifin düzenli bir metoda sahip olduğunu göstermektedir. Önemli bilgiler verdiği beşinci bölümü sanatkârlara ve çeşitli sınıftan hüner sahiplerine ayırmakla Belîğ, çok defa bu meslekler yer vermeyen tabakat ve terâcim-i ahvâl kitaplarına göre bir yenilik ortaya koymuştur. Bundan dolayı beşinci bölüm esere ayrı bir değer kazandırmaktadır. Eserin bir diğer özelliği de faydalanılan kaynaklardaki bilgilerin aynen alınmayarak zaman zaman bunların yanlışlarının da belirtilmiş olmasıdır.

Güldeste'nin on dört yazma nüshası bilinmektedir. Bunlardan biri, *Müşvedde-i Güldeste-i Riyâz-ı Erbâb-ı Kemâl-i Burûsa* adını taşıyan müşvedde halindeki nüshadır (TSMK, Hazine Kitaplığı, nr. 1282). "Telhis nüshası" denilen kısaltılmış bir nüsha da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 6080). Diğer on iki nüsha İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 2382, 6195), Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine Kitaplığı, nr. 1281), Süleymaniye (Lala İsmâil, nr. 366; Âşir Efendi, nr. 264), Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (nr. A 428), Bursa İl Halk (Genel, nr. 122), Medine'de Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey (halen Mektebetü Azîziyye'de; nr. 4149) kütüphaneleriyle Paris Bibliothèque Nationale (nr. C. 1087), Kaiserlich-Königlichen Hof-Bibliothek zu Wien (nr. 1248 [bk. Flügel, II, 406]) ve Kahire Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye'de (M. Tarih Türkî, nr. 174, 236) bulunmaktadır. Türkiye kütüphanelerinde mevcut en eski nüsha (İÜ Ktp., TY, nr. 6195) 1135 (1723) tarihli olup müellifin hayatında istinsah edildiğinden ayrı bir öneme sahiptir.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'a gördüğü büyük rağbet dolayısıyla aşağıdaki zeyiller yazılmıştır: Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin, *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*; Gazzîzâde Abdüllatif, *Hulâsatü'l-vefeyât*.

Eser, Bursa Ticaret Mahkemesi reisi Kasabzâde Mehmed Eşref tarafından 1302'de (1884) Bursa'da Hüdâvendigâr Matbaası'nda bastırılmıştır. *Güldeste*'nin, 1932-1936 yılları arasında Bursa'da *Yeni Fikir* gazetesinde tefrika şeklinde yayımına başlanmışsa da gazetenin kapanması üzerine bu neşir yarım kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmâil Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, İÜ Ktp., TY, nr. 6195; Flügel, *Handschriften*, II, 406; Davud Zeki, *Bursa Vefeyatları* (travay, 1937), Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, nr. 21, s. 24-28; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 810-812; TCYK, s. 671; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 412-413; Tayyib Gökbelgin, "Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında", *Necati Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 271-273; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 408; Babinger (Üçok), s. 288-290; Abdülkerim Abdülkadirioğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, Ankara 1985, s. 72-73, 86-116; a.mlf., *Belîğ*, Ankara 1988, s. 10-15; *Fihristü'l-mahtûât-ı Türkiye'ti'l-Ösmâniyye: 1870-1980* (nşr. Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye), Kahire 1987, I, 160; Kâzım Baykal, "Bursa Hakkında Yapılan Etüdler", *Uludağ*, sy. 76, Bursa 1946, s. 30-32; sy. 77 (1946), s. 29-32; Mustafa İsen, "Güldeste-i Riyâz-ı İrfân", *TDEA*, III, 392.

ABDÜLKERİM ABDÜLKADİROĞLU

GÜLFEM HATUN CAMİİ

İstanbul Üsküdar'da
XVI. yüzyıla ait cami.

Üsküdar'da çarşı içinde Doğancılar Yokuşu'nun alt tarafında meydanın sağ yanında yer alır. Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır. Mimar Sinan'ın eserlerini tanıtan tezkirelerde aynı adı taşıyan medreseye rastlanırsa da camiye dair bilgi yoktur. İbrahim Hakkı Konyalı'nın tesbit ettiği 949 Cemâziyelâhîr (Eylül 1542) tarihli vakfiyesine göre (BA, Mütferrika, *Defter*, nr. 250) camiyi Abdurrahman kızı Gülfem Hatun vakfetmiştir. Baba adı Gülfem'in yabancı asıllı bir müslüman olduğunu gösterir. Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin tasdik ettiği bu vakfiyeye göre Eski Saray ağaları vakfin nazırını idi. *Hadikatü'l-cevâmi*'de ise Sultan Süleyman'ın câriyelerinden olan kurucusunun caminin yanında bir sıbyan mektebiyle onun "şehîde" oldu-

ğunu bildiren 969 (1561-62) tarihli türbesinden söz edilmektedir.

Kapının üstündeki, şair Senîhî tarafından düzenlenmiş ve ta'lik hatla yazılmış altı beyitlik kitâbeden, bir yangında harap olan caminin (Gülîstana şebîh oldu yapıldı câmi-i Gülfem), tarih misraının gösterdiği 1285'te (1868-69) mahalle halkı tarafından toplanan para ile tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Mehmed Râif Bey'in bu ihya ile ilgili olarak verdiği bilgiler hatalı ve yanıltıcıdır. Çarşının iskele-ye yakın kısmındaki Kara Dâvud Paşa Camii avlu kapısının üstünde yine şair Senîhî'nin 1284 (1867-68) tarihli manzum tamir kitâbesi tesbit edildiğine göre, Üsküdar'ın bu bölgesinde bir yangın felâketinden sonra zarara uğrayan çeşitli vakıf binalar ihya edilmiş olmalıdır. Halbuki Râif Bey yangının 1117'de (1705) olduğunu, tamir kitâbesinde de 1128 (1716) tarihinin okunduğunu bildirir. Üsküdar Meydanı açılıp 1930'larda ana cadde genişletilirken türbe ve mektep yıkılmış, mezar taşı da caminin yanına taşınmıştır. Halen mevcut mezar taşında ise 1069 (1658-59) yılı görülür ki bu tarih bütün bilinenleri daha karışık bir duruma sokar.

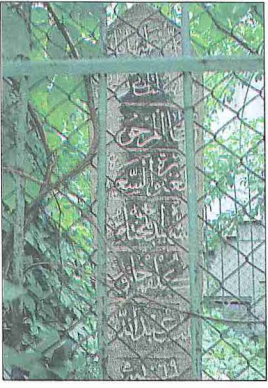
Kanûnî Sultan Süleyman'ın haremindeki câriyeleri arasında, daha sonra gözdelelerinden olan bir Gülfem Hatun'un varlığı bilinmektedir. Ahmed Refik Altınay'ın kaynak göstermeden yazdığına göre, Gülfem Hatun Üsküdar'daki bu camiini yaptırırken parası yetmediğinden padişahla bir arada bulunma nöbetini başka bir hasekiye satmış, bunu öğrenen hünkâr da öfkelenerek Gülfem Hatun'u idam ettirmiştir. Böyle bir iddiayı doğrulayacak tarihî kayıt ve belge olmamakla beraber Gülfem Hatun'un mezar taşındaki "şehîde" ibaresi onun bilinmeyen bir sebepten dolayı idam yoluyla öldürüldüğünü belli eder.

Çağatay Uluçay'ın 968 (1560-61) tarihli *Vakıf Muhasebe Defteri*'nden tesbit ettiğine göre Üsküdar'daki bu camii-ye İstanbul'da Süleymaniye civarında ve Bitpazarı'nda odalar, başka yerlerde dükânlar, evler, fırın, Üsküdar ve Galata'da evler, dükân ve bahçeler vakfedilmiştir. Vakfiye kaydı, *Hadikatü'l-cevâmi*'de belirtilen ölüm tarihiyle uyum gösterir. Ancak İ. Hakkı Konyalı'nın tesbit ettiği vakfiye ile arasında yirmi yıla yakın bir fark bulunmaktadır. Bu uyumsuzluk, vakfiyelerin asıllarının incelenmesi suretiyle aydınlığa çıkarılabilir. Ayrıca bu dönemlerde sarayda ikinci bir Gülfem Hatun'un olup olmadığı da araştır-

Gülfem
Hatun
Camii'nin
tamir
kitâbesi -
Üsküdar /
İstanbul

Gülfer
Hatun'un
mezar taşı

GÜLHANE HATT-I HÜMÂYUNU

1839'da Mustafa Reşid Paşa tarafından Gülhane'de okunan ve Tanzimat devrini başlattığı için Tanzimat Fermanı da denilen Sultan Abdülmecid'in fermanı (bk. TANZİMAT).

GÜLHANE KASRI

Topkapı Sarayı kompleksine dahil günümüze intikal etmemiş kasır.

rılmalıdır. Nitekim Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde Gülfer Hatun'la ilgili hayli belge vardır (*Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu*, II, 175). Yenişehir Karahisari'nda 928'de (1521-22) ve Manisa'da 930'da (1523-24) çeşmeler yaptıran Gülfer Hatun'un tarihî kimliği de ayrıca incelenmelidir.

Caminin yanındaki mermer su teknelelerinden biri, 1285 (1868-69) yılında Duhanlı Hacı Ahmed Ağa tarafından karısı Fatma Hanım'ın ruhu için vakfedilmiştir. Diğer bir mermer su haznesi ise sevabı bütün müminler ve şehidlerin ruhuna vakfedilerek 1290'da (1873) konulmuştur.

Gülfer Hatun Camii esas mimari görünüşünü XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki ihyası sırasında kaybetmiştir. Bugün dikkdörtgen planlı, üstü kiremit kaplı ahşap çatı ile örtülü, gösterişi olmayan bir yapı halindedir. Ancak duvarlardaki sıvalar raspa edilecek olursa belki ilk yapısından izler bulmak mümkün olabilir. Şimdiki görünümüyle bir sanat değeri taşımayan minaresi de geç dönemde değişikliğe uğradığından külâhı küçük bir kubbe biçimindedir.

Mimar Sinan'ın yaptığı eserlere dair tezkirelerde adına rastlanan ve caminin yanında veya yakınında olduğu tahmin edilen Gülfer Hatun Medresesi aynı yangında harap olmuş ve ihya edilmediğinden ortadan kalkmış olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

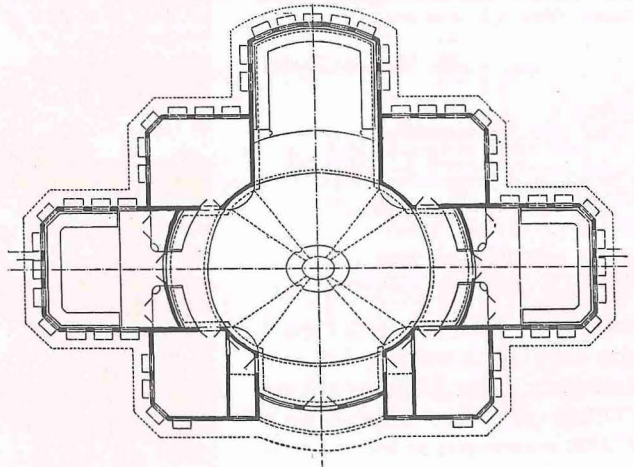
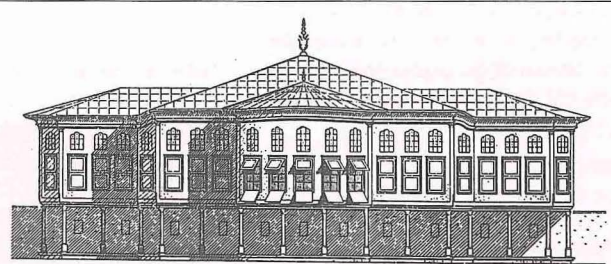
BA, Mütferrika, *Defter*, nr. 250; Sâî, *Tezki-retü'l-ebniye*, s. 35, 99, nr. 55; Ayvansarayî, *Hâdîkatü'l-cevâmi'*, II, 205; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 70-71; Ahmed Refik [Altınay], *Kadınlar Saltanatı*, İstanbul 1332, I, 89-90; *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1940, II, 175; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 154-157; Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s. 37-38; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 337; Tarkan Okçuoğlu, "Gülfer Hatun Camii", *DBİst.A*, III, 438; "Gülfer Hatun Medresesi", a.e., VIII, 170.

SEMAVİ EYİCE

Gülhane Kasrı'nın ne zaman yapıldığı kesin biçimde tesbit edilememekte, ancak mimarisine ve süslemesine hâkim olan barok üslup, II. Mahmud döneminin başlarına tarihlenmesi gerektiğini düşündürmektedir. O yıllarda Osmanlı Devleti bünyesindeki ıslahat ve Batılılaşma hareketlerinde odak noktasını ordunun teşkil etmesi ve Gülhane Meydanı'ndaki spor faaliyetlerinin yerini askerî tâlim ve resmiğeçitlerin alması ile kasrın yaptırılması arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Nitekim inşaatın, Yenicheri Ocağı'nın lağvedildiği 1826 yılında gerçekleştirildiğine dair bazı kayıtlara rastlanmaktadır. Sultan Abdülmecid, Tanzimat dönemini başlatan Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun 3 Kasım 1839'da Sadrazam Mustafa Reşid Paşa tarafından okunması törenini bu kasırdan takip etmiştir.

Sultan Abdülaziz'in 1865 yılında civarındaki diğer kasırlarla birlikte yıktırdığı Gülhane Kasrı'nın mimarisi Sedat Hakkı Eldem tarafından, içini ve dışını gösteren gravür ve sulu boya türünden gör-sel belgelerle bazı duvar kalıntılarına dayanılarak restitüe edilmiştir. Osmanlı sivil mimarisinde yaygın olan orta sofalı plan tipine sahip yapıda dört eyvanlı eski divanhâne şeması uygulanmış ve merkezî sofa barok üslubun etkisi altında beyzî biçimde tasarlanarak (bk. DİVAN-

Gülhane
Kasrı'nın
plan ve cephe
restitüsyonu
(Eldem,
resim 357)